

1872 წლის დებულებები ამიერკავკასიის
მუსლიმი სასულიერო წოდების მართვის
შესახებ

THE STATUTES OF 1872 ON THE GOVERNANCE OF THE
TRANSCAUCASIAN MUSLIM CLERGY

ნანი გელოვანი
Nani Gelovani

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ამიერკავკასია, თბილისი, მუსლიმი
სასულიერო წოდება, მუფთი, შეიხ-ულ-ისლამი
Keywords: Transcaucasia, Tbilisi, Muslim Clergy, Mufti,
Sheikh-ul-Islam

1872 წლის 5 აპრილს იმპერატორმა ალექსანდრე II-მ დაამტკიცა დებულებები ამიერკავკასიაში ორი – შიიტთა და სუნიტთა სასულიერო მმართველობის შექმნის თაობაზე – „დებულება ამიერკავკასიის შიიტთა მუსლიმი სასულიერო წოდების მართვის შესახებ“ და „დებულება ამიერკავკასიის სუნიტთა მუსლიმი სასულიერო წოდების მართვის შესახებ“. ცალკე შიიტური სასულიერო მმართველობის ჩამოყალიბება განაპირობა რეგიონში მუსლიმი შიიტების დიდმა რაოდენობამ, განსაკუთრებით რეგიონის ისლამურ ანკლავში – ჩრდილოეთ აზერბაიჯანში. ამასთან, ცარისტული მთავრობა, რომელიც მოქმედებდა პრინციპით – „დაყავი და იბატონე“, მინსწრაფოდა, არ დაეშვა მუსლიმთა ერთიანობა რელიგიურ საკითხებში და კიდევ უფრო გაეღრმავებინა დაპირისპირება ისლამის სხვადასხვა მიმართულებებს შორის.

1872 წლის დებულებები ამიერკავკასიის შიიტთა და სუნიტთა მუსლიმი სასულიერო წოდების მართვის შესახებ პრაქტიკულად იდენტური იყო და შედგებოდა 7 თავისა და 115 მუხლისაგან. ამ დებულებებით განისაზღვრა მუსლიმი სასულიერო წოდების ნორმატიულ-სამართლებრივი სტატუსი, ვალდებულებები და უფლებები. 1873 წლის 2 იანვარს ოფიციალურად გაიხსნა ამიერკავკასიის შიიტთა და სუნიტთა სასულიერო მმართველობები, ცენტრებით თბილისში. მათი იურისდიქცია ვრცელდებოდა ბაქოს, ელისავეტპოლის, თბილისისა და ერევნის გუბერნიებზე. ამიერკავკასიის დანარჩენი ტერიტორია და ჩრდილოეთ კავკასია, რომელთაც არ ჰქონდათ საერთოურსული სამოქალაქო მმართველობა, ამიერკავკასიის მუსლიმი სასულიერო წოდების მმართველობების იურისდიქციის გარეთ რჩებოდა. თუმცა, საარქივო დოკუმენტები ადასტურებს, რომ განსაკუთრებული ინსტრუქციების საფუძველზე ან კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის მთავარმმართველის ნებართვით, ამიერკავკასიის სუნიტთა სასულიერო მმართველობას უფლება ჰქონდა, განეხილა საქმეები, შემოსული იმ რაიონებიდან, რომლებიც არ ექვემდებარებოდა მოცემულ მმართველობას. რელიგიურ თანამდებობაზე დასამტკიცებლად პრეტენდენტი უნდა ყოფილიყო რუსეთის ქვეშევრდომი და უნდა ჰქონოდა რელიგიური წოდების შესაბამისი ცოდნის დამადასტურებელი მოწმობა (გამოცდის ჩაბარების წესი და პირობები განისაზღვრებოდა კავკასიის მე-

ფისნაცვლის ინსტრუქციებით). შემოღებული იყო ასაკობრივი შეზღუდვებიც. სასულიერო წოდებას ვერ იღებდნენ ბრალდებულები, რომლებიც იძებნებოდნენ, სასამართლოს მიერ სამსახურიდან დათხოვნილი პირები, არაფრისმქონე მევალეები, მეურვეობაში მყოფნი მფლანგველობისათვის. ასევე, მათ უნდა ჰქონოდათ მოწმობა, რომ არ ეკუთვნოდნენ მთავრობის მიერ „დაუშვებელ“ რაიმე საზოგადოებას ან მოძღვრებას. ცალკეული რელიგიური თანამდებობის დაკავებამდე აუცილებელი იყო ფიცის დადება მისი საიმპერატორო უმაღლესობისადმი ერთგულებაზე და საკუთარი ვალდებულებების ზუსტად შესრულებაზე (ფიცის ტექსტები უნდა ყოფილიყო დაბეჭდილი რუსულ ენაზე, თარგმანით აზერბაიჯანულ ენაზე). მუსლიმ სასულიერო წოდებას ყველა სადღესასწაულო დღე უნდა აღენიშნა მეჩეთებში ლოცვის აღვლენით, უფლისათვის უნდა ეთხოვა იმპერატორის ჯანმრთელობა და სიცოცხლის ხანგრძლივობა, ასევე მისი მეუღლის, ტახტის მემკვიდრის და მთელი სამეფო ოჯახის, არსებული წესების შესაბამისად. დებულებამ ასევე ჩამოაყალიბა ამიერკავკასიაში მუსლიმთა რელიგიური ცხოვრების მმართველობის სამსაფეხურიანი სისტემა, ანუ „ერთიანი სახელისუფლო ვერტიკალი სოფლის მოლადან მუფთიმდე“. საარქივო მასალების საფუძველზე შევადგინეთ ამიერკავკასიის მუსლიმი სასულიერო წოდების მეთაურების (მუფთი და შეიხ-ულ-ისლამი) სრული სია (ბიოგრაფიებით).

ამიერკავკასიის მუსლიმთა რელიგიური საქმეების კარგად ორგანიზებულმა სტრუქტურამ უმნიშვნელო ცვლილებებით იარსება 1917 წლამდე.

ლიტერატურა:

აზერბაიჯანის რესპუბლიკის სახელმწიფო ისტორიული არქივი - Gosudarstvennyi istoricheskii arkhiv Azerbayjanskoj Respubliki, fondy 290 (Zakavkazskoe shiitskoe dukhovnoe pravlenie) i 291 (Zakavkazskoe sunnitskoe dukhovnoe pravlenie) [Государственный исторический архив Азербайджанской Республики, Фонды 290 (Закавказское шиитское духовное правление) и 291 (Закавказское суннитское духовное правление)].

არაპოვი დ. (2001). Islam v Rosiiskoi Imperii (zakonadatel'nie akty, opisania, statistika), Moskva: "Akademkniga" [Арапов Д. Ю. Ислам в Российской империи (законодательные акты, описания, статистика), Москва: "Академ-книга"].

განიჩი, ა. (2013). Dukhovnye pravleniya Musulman Zakavkaziya v Rosiiskoi imperii (XIX – nachalo XX v.): dokumenty, Moskva: "Dom Marjani" [Ганич, А. А. Духовные правления мусульман Закавказья в Российской империи (XIX – начало XX в.): документы, Москва: Дом Марджани].

საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი 1494, ანაწერი 1, ამიერკავკასიის შიიტთა სასულიერო მმართველობა.

საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი 13, ანაწერი 24, საქართველოს მეფისნაცვლის კანცელარია.

On April 5, 1872, Emperor Alexander II (1855-1881) approved the provision for the establishment of Sunni and Shi'a Religious Boards in Transcaucasia – the Statute on the Administration of the Transcaucasian Sunni Muslim Clergy and Statute on the Administration of the Transcaucasian Shi'a Muslim Clergy. The establishment of the Transcaucasian Shi'a Religious Board was due to a large number of Muslim Shi'as in the region, especially in the Islamic enclave of the region – North Azerbaijan. At the same time, the Tsarist government, which operated on the principle of "divide and rule," sought to prevent the unity of Muslims in religious matters and to deepen the confrontation between the various denominations of Islam.

The provisions concerning the governance of the Shi'a and Sunni Muslim clergy in the Caucasus were virtually identical and consisted of 7 chapters and 115 articles. The Statutes of 1872 on the governance of the Shi'a and Sunni clergy in the Caucasus determined the normative and legal status, obligations and rights of the Muslim clergy. On January 2, 1873, the Transcaucasian Shi'a and Sunni Religious Boards officially opened in Tbilisi. They were under the control of Ministry of Internal Affairs and directly attached to the Viceroyalty. Their jurisdiction covered Muslims in the Baku, Elisavetpol (Ganja), Tiflis (Tbilisi) and Erivan (Erevan) gubernias. All other Transcaucasian territories and the North Caucasus that were not included

in the universal Russian rule (military-communal administration) remained outside the jurisdiction of the Transcaucasian Muslim clergy. However, archival documents confirm that, on the basis of special instructions or with the permission of the Viceroy of the Caucasus, the Sunni Muslim clergy had the right to discuss the cases from areas not subject to the rule. According to the regulations, a candidate for a religious position had to be a Russian subject and had to have a certificate confirming the knowledge corresponding to a religious rank. Age restrictions were also introduced. Defendants wanted by the court, persons whose employment was terminated by the court and pauper debtors held under guardianship for embezzlement could not obtain the clerical rank. The applicants also had to have a certificate that they did not belong to any society or doctrine “inadmissible” by the government. Before a “cleric” could occupy any post he had to pledge “loyalty to His imperial Majesty and conscientious fulfillment of his obligations (texts of the oath had to be printed in Russian, equipped with a translation into Azerbaijani).” The Muslim clergy was to celebrate every holiday with prayers in the mosques, praying to the Lord for the health and longevity of the Emperor, as well as his wife, heir to the throne, and the entire royal family, according to existing rules. The regulations also established a three-tier system of governing the religious life of Muslims in the Caucasus, or “a unified government vertical from the village mullah to the Mufti.” Based on the archival materials, we have compiled a complete list (with biographies) of the Heads of the Muslim clergy of Transcaucasian Krai (Mufti and Sheikh-ul-Islam).

The well-organised structure of the Religious Boards of Transcaucasian Muslims existed with minor changes until 1917.

References:

- Arapov, D.** (2001). *Islam v Rosiiskoï imperii (zakonadatel'nie akty, opisaniya, statistika)* [Islam in the Russian Empire (Legislation, Descriptions, Statistics)], Moskva: “Akademkniga”.
- Ganich, A.** (2013). *Dukhovnye pravleniya Musulman Zakavkaziya v Rosiiskoï imperii (XIX – nachalo XX v.): dokumenty* [Religious Directorates of Transcaucasus Muslims in the Russian Empire (from the 19th to the Early 20th Centuries). Documents], Moskva: dom Mardzhani.

Gosudarstvennyi istoricheskiĭ arkhiv Azerbayjanskoĭ Respubliki, fondy 290 (Zakavkazskoe shiitskoe dukhovnoe pravlenie) i 291 (Zakavkazskoe sunnitskoe dukhovnoe pravlenie) [The State Historical Archives of the Republic of Azerbaijan, fonds 290 (The Transcaucasian Shi'a Muslim Board) and 291 (The Transcaucasian Sunni Muslim Board)].

Guniava, G. (2013). Islamskaia Obshchina Kavkaza po dokumentam Gruzinski-kh arkhivov 1800-1917 gg. [The Muslim Community of the Caucasus in the Georgian Archival Documents. Years 1800–1917: a Collection of Documents], Qum, Alul-Beit.

Sakartvelos erovnuli arkivi, pondi 1494, anaçeri 1 [National Archives of Georgia, fond 1494, series 1]. amierkavkasiis Shiitta sasuliero mmartveloba, The Transcaucasian Shiite Spiritual Board.

Sakartvelos erovnuli arkivi, pondi 13, anaçeri 24, sakartvelos mepisnacvlis kancelaria [National Archives of Georgia, fond 13, series 1, The Chancellory of the Viceroy of the Caucasus].